

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ

ДЕРЖАВНА УСТАНОВА «НАУКОВИЙ ЦЕНТР АЕРОКОСМІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ ЗЕМЛІ ІНСТИТУТУ ГЕОЛОГІЧНИХ НАУК НАЦІОНАЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ НАУК УКРАЇНИ»

«ЗАТВЕРДЖУЮ»

Директор ЦАКДЗ ІГН НАН України
член-кореспондент НАН України.

_____ Михайло ПОПОВ
«__» _____ 2022 року

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

МЕТОД ВИЯВЛЕННЯ РЕГІОНАЛЬНИХ АТМОСФЕРНИХ КОНЦЕНТРАЦІЙ ПАРНИКОВИХ ГАЗІВ ЗА ДАНИМИ СУПУТНИКОВИХ СПОСТЕРЕЖЕНЬ для здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії

галузь знань	10 Природничі науки
спеціальність	103 «Науки про Землю»
освітній рівень	доктор філософії
освітня програма	«Дистанційні аерокосмічні дослідження природного середовища»
вид дисципліни	Вибіркова

Форма навчання	денна
Навчальний рік	2021/2022
Семестр	6
Кількість кредитів ECTS	1,5
Мова викладання.	
навчання та оцінювання	українська
Форма заключного контролю	залік

Викладач: Артеменко Ігор Геннадійович, кандидат технічних наук, молодший науковий співробітник відділу енергомасообміну в геосистемах ДУ «Науковий центр аерокосмічних досліджень Землі Інституту геологічних наук НАН України»

Пролонговано: на 2022/2023 н.р. _____ (_____) «__» _____ 202__ р.
(підпис власне ім'я, прізвище дата)
на 2023/2024 н.р. _____ (_____) «__» _____ 202__ р.
(підпис власне ім'я, прізвище дата)
на 2024/2025 н.р. _____ (_____) «__» _____ 202__ р.
(підпис власне ім'я, прізвище дата)

© Артеменко І.Г., 2022 рік

Розробник:

Артеменко Ігор Геннадійович, кандидат технічних наук, молодший науковий співробітник відділу енергомасообміну в геосистемах ДУ «Науковий центр аерокосмічних досліджень Землі Інституту геологічних наук НАН України»

Затверджено:

Гарант освітньої програми
заступник директора з наукової роботи
канд.геол.наук, с.н.с.

_____ Ольга СЕДЛЕРОВА
(підпис) (власне ім'я, прізвище)

Схвалено: *Вченою радою Державної установи «Науковий центр аерокосмічних досліджень Землі Інституту геологічних наук Національної академії наук України»*

Протокол від «25» січня 2022 року № 2

Голова вченої ради
д.т.н., професор
член-кореспондент НАН України

Михайло ПОПОВ

Секретар вченої ради
к.т.н.

Анна ХИЖНЯК

Мета дисципліни: формування знань щодо причин та наслідків глобальних та регіональних змін клімату, ролі та можливостях супутникового спостереження для оцінки балансу парникових газів на регіональному рівні і проблемно-орієнтованих моделей енергомасообміну в геосистемах як основи для прогнозування кліматичних змін.

2. Вимоги до вибору навчальної дисципліни:

Диплом магістра з спеціальності науки про Землю і телекомунікації. Теоретичні знання основ фізичної географії, кліматології, метеорології, загальної геології, четвертинної геології, стратиграфії, екології.

3. Анотація навчальної дисципліни.

Розглядаються сучасні уявлення про причини та наслідки змін кліматичних показників з метою впорядкування знань про сучасні радіаційні властивості атмосфери, сучасні підходи до відтворення стану кліматичної системи та аналізу кліматичних змін за допомогою кліматичних моделей та можливостей супутникового моніторингу по оцінці впливу чинників, що провокують кліматичні зміни.

Основна увага приділяється визначенню атмосферних концентрацій парникових газів (Одним із чинників, що впливають на зміну клімату, визначено парникові гази, які, за думкою та спостереженнями науковців, викликають так званий «парниковий» ефект) за даними супутникових спостережень для оцінки балансу парникових газів на регіональному рівні і проблемно-орієнтованих моделей енергомасообміну в геосистемах як основи для прогнозування кліматичних змін.

4. Ціль навчання.

Сформувати погляди щодо причин та наслідків змін основних кліматичних показників та можливостях супутникового спостереження для оцінки балансу парникових газів на регіональному рівні і проблемно-орієнтованих моделей енергомасообміну в геосистемах як основи для прогнозування кліматичних змін.

5. Результати навчання:

Результат навчання (1. знати; 2. вміти; 3. комунікація; 4. автономність та відповідальність)		Форма/Методи викладання і навчання	Форма/Методи оцінювання	Відсоток у підсумковій оцінці з дисципліни
Код	Результат навчання			
1.1	Провести аналітичний огляд досліджень з визначення радіаційних властивостей атмосфери	Лекція, самостійна робота	тестування, виконання самостійної роботи, презентація	до 5%
1.2	Проаналізувати сучасні оцінки зміни радіаційного балансу за рахунок внеску парникових газів та аерозолів у радіаційні	Лекція, самостійна робота		до 15%

	властивості атмосфери			
1.3	Провести аналіз сучасних підходів до відтворення стану кліматичної системи та аналізу кліматичних змін за допомогою кліматичних моделей	Лекція, самостійна робота		до 10%
2.1	Проаналізувати Засоби та методи супутникового спостереження для аналізу стану атмосфери та атмосферних процесів	Лекція, самостійна робота		до 5%
2.2	Провести огляд методів визначення концентрацій парникових газів (на прикладі CO ₂) в атмосфері за даними сенсорів SCIAMACHY супутника Envisat-1, сенсора AIRS супутника Aqua, сенсора TANSO-FTS супутника Ibuki/GOSAT	Лекція, самостійна робота	тестування, виконання самостійної роботи, презентація	до 10%
2.3	Проаналізувати методичні основи застосування даних про хімічний склад атмосфери та концентрацій парникових газів для вдосконалення кліматичних моделей	Лекція, самостійна робота		до 5%
3.1	Визначити способи застосування даних супутникового спостереження для аналізу чинників та наслідків кліматичних змін та калібрування кліматичних	Лекція, самостійна робота	тестування, виконання самостійної роботи, презентація	до 5%
3.2	Визначити способи та привести практичні приклади застосування даних спеціалізованих космічних зйомок для	Лекція, практична робота		до 30%

основі даних аерокосмічного моніторингу.									
<i>ПР24 Уміння ефективною комунікації та представлення складної комплексної інформації у доступній формі усно та письмово, використовуючи інформаційно-комунікаційні технології та відповідні технічні терміни.</i>	+	+	+	+	+	+	+	+	+

7. Схема формування оцінки:

Обов'язковими для заліку є знання про чинники, що впливають на зміни кліматичних параметрів і наслідки цих змін. Також необхідним є знання про застосування даних супутникового спостереження для аналізу чинників (на прикладі парникових газів) та наслідків кліматичних змін та калібрування кліматичних моделей.

7.1. Форми оцінювання аспірантів.

1. Семестрове оцінювання:

- 1) *Самостійна робота – 10 балів (рубіжна оцінка – 6 балів)*
- 2) *Оцінка за роботу на лекційних та практичних заняттях – 30 балів (рубіжна оцінка 18 балів)*
- 3) *Оцінка за роботу на семінарських заняттях – 30 балів (рубіжна оцінка 18 балів)*

2. Підсумкове оцінювання у формі заліку: *максимальна оцінка 40 балів, рубіжна оцінка 24 балів. Під час заліку аспірант виконує реалізацію проєкту з використанням знань та вмінь з основ та новітніх досліджень зміни клімату. Підсумкове оцінювання у формі заліку не є обов'язковим, при відмові від участі у даній формі оцінювання аспірант не отримає відповідні бали до підсумкової оцінки.*

Результати навчальної діяльності аспірантів оцінюються за 100 бальною шкалою.

Залік виставляється за результатами роботи здобувача вищої освіти ступеня доктора філософії впродовж усього семестру, як сума (проста або зважена) балів за систематичну роботу впродовж семестру.

	Семестрова кількість балів	ПКР (підсумкова контрольна робота) чи/або залік	Підсумкова оцінка
Мінімум	45	15	60
Максимум	70	30	100

Здобувач вищої освіти ступеня доктора філософії не допускається до підсумкового оцінювання у формі іспиту, якщо під час семестру набрав менше 20 балів.

7.2. Організація оцінювання: Контроль здійснюється за модульно-рейтинговою системою та передбачає: 8 лекцій та виконання 2 практичних робіт (де аспіранти мають продемонструвати якість засвоєних знань та вирішити поставлені задачі використовуючи окреслені викладачем методи та засоби). Підсумкове оцінювання проводиться у формі заліку.

7.3. Шкала відповідності

Відмінно / Excellent	90-100
Добре / Good	75-89
Задовільно / Satisfactory	60-74
Незадовільно / Fail	0-59

8. СТРУКТУРА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН ЛЕКЦІЙ І ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ

№ п/п	Назва теми	Кількість годин			
		лекції	практичні	семінари	самостійна робота
Метод виявлення регіональних атмосферних концентрацій парникових газів за даними супутникових спостережень					
1	Тема 1. Аналітичний огляд досліджень з визначення радіаційних властивостей атмосфери	1			2
2	Тема 2. Сучасні оцінки зміни радіаційного балансу за рахунок внеску парникових газів та аерозолів в радіаційні властивості атмосфери та її спектральні характеристики і зміни концентрації атмосферних галоїдвуглеводнів, стратосферного та тропосферного озону і інших газів.	1			6
3	Тема 3. Огляд сучасних підходів до відтворення стану кліматичної системи та аналізу	1			2

	кліматичних змін за допомогою кліматичних моделей				
4	Тема 4. Засоби та методи супутникового спостереження для аналізу стану атмосфери та атмосферних процесів	1			2
5	Тема 5. Методи визначення концентрацій парникових газів (на прикладі CO ₂) в атмосфері за даними сенсорів SCIAMACHY супутника Envisat-1, сенсора AIRS супутника Aqua, сенсора TANSO-FTS супутника Ibuki/GOSAT	1	4		3
6	Тема 6. Методичні основи застосування даних про хімічний склад атмосфери та концентрацій парникових газів для вдосконалення кліматичних моделей	1			2
7	Тема 7. Застосування даних супутникового спостереження для аналізу чинників та наслідків кліматичних змін та калібрування кліматичних	1	4		3
8	Тема 8. Застосування даних спеціалізованих космічних зйомок для розрахунку кількісних показників вмісту парникових газів (на прикладі CO ₂ та CH ₄) на регіональному рівні	1	4		3

	Консультація 1, Залік з дисципліни		1		
			1		
	Усього	8	14	0	23

Загальний обсяг 45 год., в тому числі:

Лекцій – **8 год.**

Практичні заняття – **14 год.**

Самостійна робота – **23 год.**

Консультації/залік – **2 год.**

РЕКОМЕНДОВАНІ ДЖЕРЕЛА:

1. IPCC, 2021: Climate Change 2021: The Physical Science Basis. Contribution of Working Group I to the Sixth Assessment Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change [Masson-Delmotte, V., P. Zhai, A. Pirani, S.L. Connors, C. Péan, S. Berger, N. Caud, Y. Chen, L. Goldfarb, M.I. Gomis, M. Huang, K. Leitzell, E. Lonnoy, J.B.R. Matthews, T.K. Maycock, T. Waterfield, O. Yelekçi, R. Yu, and B. Zhou (eds.)]. Cambridge University Press. In Press. https://www.ipcc.ch/report/ar6/wg1/downloads/report/IPCC_AR6_WGI_Full_Report.pdf
2. Уотсон Роберт Т. Изменение климата, 2001 г. Обобщенный доклад / Уотсон Роберт Т., Албриттон Даниель Л., Баркер Терри, Башмаков Игорь А. и другие // Женева. – 2001. – 220 с.
3. Lyalko V. I., Yu. V. Kostyuchenko, D. M. Movchan, A. I. Sakhatsky, Z. M. Shportuk, O. N. Sibirtseva, A. A. Apostolov, E. I. Levchik G. M. Zholobak, I. G. Artemenko Estimation of anthropogenic and natural sources of greenhouse gases over Ukraine using remote sensing data // Earth Systems Change over Eastern Europe / Akadempriodyka. – Kiev. 2012. – Chapter 3. – 93-128 pp.
4. Schneising O. Three years of greenhouse gas column-averaged dry air mole fractions retrieved from satellite – Part 2: Methane / Schneising O., Buchwitz M., Burrows J. P., H. Bovensmann, P. Bergamaschi and W. Peters // Atmos. Chem. Phys. – 2009. – №9. 443-465 pp. <https://acp.copernicus.org/articles/9/443/2009/>
5. Buchwitz M. Atmospheric methane and carbon dioxide from SCIAMACHY satellite data: Initial comparison with chemistry and transport models / Buchwitz M., de Beek R., Burrows J. P., Bovensmann H., Warneke T., Notholt J., Meirink J. F., Goede A. P., Bergamaschi H., Korner P., Heimann M., and Schulz A. // Atmos. Chem. Phys. – 2005. – №5. 94-962 pp. <https://acp.copernicus.org/articles/5/941/2005/acp-5-941-2005.html>
6. Buchwitz M. Retrieval of CH₄, CO, and CO₂ total column amounts from SCIAMACHY near-infrared nadir spectra: Retrieval algorithm and first results, in: Remote Sensing of Clouds and the Atmosphere VIII / Buchwitz M.,

- Burrows J. P. // Proceedings of SPIE. – 2004 №5235. 375-388 pp.
<https://www.spiedigitallibrary.org/conference-proceedings-of-spie/5235/1/Retrieval-of-CH4-CO-and-CO2-total-column-amounts-from/10.1117/12.514219.full>
7. Edward T. Olsen AIRS Version 5 Release Tropospheric CO₂ Products // Jet Propulsion Laboratory, California Institute of Technology. –2009. – 34 p.
https://docserver.gesdisc.eosdis.nasa.gov/repository/Mission/AIRS/3.3_ScienceDataProductDocumentation/3.3.4_ProductGenerationAlgorithms/AIRS-V5-Tropospheric-CO2-Products.pdf
  8. GOSAT Project: <http://www.gosat.nies.go.jp/eng/gosat/page2.htm>
  9. Кондратьев К.Я. Глобальный климат // С.–Пб.: Наука. – 1992. – 357 с.
  10. Кондратьев К. Я. Моделирование глобального круговорота углерода / Кондратьев К. Я., Крапивин В. Ф. // М.: Наука. Сов. энцикл. – 2004. – 336 с.
  11. Лялько В. І. Дослідження впливу змін CO₂ та CH₄ в атмосфері на клімат за матеріалами космічних зйомок / Лялько В. І., Сахацький О. І., Костюченко Ю. В., Артеменко І. Г., Жолобак Г. М, Левчик О. І. // Геол. Журнал. – 2007. – №4. С. 7-16.
  12. Лялько В. І. Космічний моніторинг балансу парникових газів з метою уточнення їхньої інвентаризації // Лялько В. І., Сахацький О. І., Костюченко Ю. В., Артеменко І. Г., Жолобак Г. М, Левчик О. І., Мовчан Д. М. // КНіТ. – 2012. – № 2. С. 3-14.
  13. Kostyuchenko Yu. V., Movchan D., Artemenko I., Kopachevsky I. (2016). Stochastic Approach to Uncertainty Control in Multiphysics Systems: Modeling of Carbon Balance and Analysis of GHG Emissions Using Satellite Tools. In: Mathematical Concepts and Applications in Mechanical Engineering and Mechatronics, ed. by Mangey Ram and J. Paulo Davim, IGI Global, USA, pp. 350-378, doi: <https://doi.org/10.4018/978-1-5225-1639-2.ch017>